

HALK KÜLTÜRÜNDE GÖÇ
ULUSLARARASI SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

28-29-30 Mayıs 2010

BALIKESİR

ISBN: 978-975-9049-09-6

©Balıkesir Üniversitesi

Motif Vakfı Yayınları No:12

Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu Bildirileri

Editör

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Redaksiyon

Prof. Dr. Mehmet AÇA

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

Kapak Tasarımı

Yrd. Doç. Dr. Nuray GÜMÜŞTEKİN

Sayfa Tasarımı ve Düzeni

Öğr. Gör. Barış AKSU

İstanbul 2012

Yayımlanan bildirilerin dil, imla ve ilmi sorumluluğu yazarlarına aittir.

NAXÇIVANDA KÖÇLE BAĞLI ADETLER VE İNANÇLAR

Beliefs and The Customs Connected with Nomadic Life in Nakhchivan

Türkan KADIRZADE*

ÖZET

Menbelerin araşdırılması göstərir ki, qədim türklər bir qayda olaraq qışı aranda, yayı dağlarda, yaylaqda qarşılayıblar. Naxçıvan bölgəsində köçlə bağlı xalq arasında müəyyən adət və inanclar vardır. Biz bu yazımızda köçə getmədən evvel, köç zamanı və köçdən qayıdarkən icra olunan bir sıra inanclar haqqında məlumat verəcəyik. Etnoqrafik materiallar göstərir ki, yaylağa getmək üçün may ayından hazırlıqlara başlanılır. Köç üçün lazım olan bütün avadanlıqlar qaydaya salınar, heyvanlar çeşidlənirdi, yeni ana qoyunlar bir sürüdə, erkək və dişi heyvanlar bir sürüdə yığılardı. Sürülər yaylağa yavaş-yavaş çıxarıldı. Bu heyvanın havaya alışması və yorulmaması üçündür.

Keçmişdə yaylaq köçünün başlanması bayram şənliyini xatırladırdı. Yaşlı, cavan, qız-gelin hər kəs təmiz və səliqəli geyinirdi. Yaşlı bir qadın yaylağa qalxanları yola salarkən bəreketiniz bol olsun deyə dua eder, arxalarınca süd və ya su atarmış. Etnoqrafik materiallardan məlum olur ki, keçmişdə köç keçdiyi hər bir bölgənin sakinləri də yaylağa qalxanları qarşılayıb dualarla yola salarmışlar.

Yaylağa qalxmadan evvel mal-heyvan bezəmə adəti də olmuşdur. Əsasən erkək qoçların buynuzlarına qırmızı rəngli parçalar və göz muncuqları bağlayarmışlar. Dəvələri və at arabalarını da bezeyərmişlər.

Yaşlı çobanların verdiyi məlumata görə keçmişdə insanlar yaylağa qalxmadan evvel müəyyən inanclara əməl edərmişlər. Bir qayda olaraq yola çıxmadan evvel karvan yolunun (yeni yaylağa gədən yol) üstündə olan müqəddəs hesab etdikləri dağ armudu ağacına əski bağlayıb niyyət edərmişlər. Bunu etməkde əsas məqsəd özlərinin və heyvanlarının sağ-salamat yaylağa çatması ilə bağlıdır. Hətta ağaca qurban kəsənlər də olmuşdur. Xalq arasında olan inamə görə, köç zamanı niyyət edib əski bağlanan ağaclar müqəddəsdir. İnancə görə onun dibində hər hansı bir eşya qalarsa ona kimse deyib toxunmazdı. Ordubad bölgəsində belə ağaclar «elem ağacı» adlanır.

Digər inamə görə heyvanlar yaylağa qaldırılmadan evvel çobanlar sağ-salamat qayıtmaları üçün bir heyvan kəsib imkansızlara paylayırlar. Bəzən də çobanlar niyyət edib bir qoyunun südünü nezir edirlər. Yeni, nezir olunan qoyunun o biri heyvanların südüne qatılır. Həmin qoyunun südündən vurulan pendiri yaylaqdan qayıdarkən nezir edilən adama verilir.

Yaylağa çatan insanlar yurd yerlərini müəyyənləşdirdikdən sonra öz obalarını, alaçıqlarını qurmağa başlayırlar. Hər kəsin yurd yeri belli olduğundan heç kəs başqasının yurduna düşməzdi. İşə başlamadan evvel bir ağsaqqal hər kəsə xeyir-dua verir və ilk alaçığı o qurar. Ruzi- bəreketləri bol olsun deyə, yurd salınacaq yere süd, su seper və alaçıqların bünövrəsinə buğda və düyü qoyar. Etnoqrafik materiallardan məlum olur ki, ilk olaraq ağ çadırlar qurulardı. İnancə görə yurd yerlərində ağ çadırların qurulması insanlara uğur getirərmiş. Çobanlardan birinin söylədiklərini eyniliklə vermək istəyirəm. Bir ili yaylaqda ilk olaraq ağ çadır qurmadıq. Həmin ili heyvanlarımızdan çoxu telef oldu, çox az miqdarda süd mehsulları əldə etdik.

* Doç. Dr. Azərbaycan Milli İlimlər Akademisi Naxçıvan Bölməsi.

Yaylaqdan qayıdarken de müyyen inaçlara emel olunur. Yaylağa qalxarken niyyet edib parça bağladılar ağacın dibində qurban kesib bir gün orada dincelerler.

Köçle bağlı inançlar xalqımızın uzunmüddətli tecrübesinə esaslanır.

Anahtar Kelimeler: Köç, Naxçıvan, adətler ve inançlar

ABSTRACT

The favorable natural-geographical condition, rich stocks of forage in fruitful plains have caused sheep breeding and cattle breeding development. Research of sources shows that our ancient ancestors spent winter in winter camp, and summer in summer house in the mountain This season depending on an environment covered from the end of May and the beginning of June till September and October. In article beliefs and the customs connected with nomadic life are investigated. Researches show that beliefs and the customs connected with nomadic life have been based to long-term practice of the people. Now requires to research of nomadic ways and shelters.

Key Words: Migration, Nakhchivan, customs

Naxçıvanın təbii-coğrafi şəraiti, elverişli mövqedə yerləşən geniş düzən sahələri təsərrüfatın, xüsusilə də maldarlığın və qoyunçuluğun inkişaf etməsini şərtləndirən amillərdəndir. Mənbələrin araşdırılması göstərir ki, əcdadlarımız bir qayda olaraq qışı aranda, yayı dağda, yaylaqda qarşılayırlar. Qışı aranda, yayı yaylaqda keçirməyin bir neçə səbəbi vardır. 1. Havaların istiləşməsi ilə arandada olan otlaqların heyvanların tələbatını ödəyə bilməməsi. 2. İsti hava şəraitində insanların və heyvanların xəstəliyə tutulmaması. Naxçıvanda qışda dondurucu soyuqlar, yayda yandırıcı istilər körpələr üçün də təhlükəli olurdu. Bir çox tarixçilər ədəbiyyatlara əsaslanaraq yazırlar ki, 1882-ci ildə Şərur rayonunun Erebyengicə kəndində istidən xəstələnən uşaqların 60%-i dünyasını dəyişmişdir (Memmedov Dağlar. 2006: 23).

Toplanmış materiallardan məlum olur ki, heyvanların daha yaxşı bəslənməsi və qış yeməyini toplamağı üçün «yaylaq mövsümü» may- ayının sonu, iyun ayının əvvəllərindən (hava şəraitinə uyğun olaraq) sentyabr və oktyabr ayının axırına qədər olan dövrü əhatə edir. Yaşlı nəslin nümayəndələri deyirlər ki, ələ ki, üzərlik çiçəklediyi demək yaylağa qalxmaq vaxtı gəlib çatıb. Deyirlər ki, yaylağa tez də çıxmaq olmaz. Heyvan borana düşər qırırlar. Yaylağa çıxmadan əvvəl heyvanlar ərəziyə yaxın olan özləşlərdə otarırlar. Sonrakı dövrlərdə havaların istiləşməsi ilə köç üçün hazırlıqlar başlayır. Köçlə bağlı xalq arasında müəyyən adət və inanclar vardır. Biz bu yazımızda köçlə bağlı adət və inanclardan, müvəqqəti yaşayış yerlərinin quruluşu haqqında məlumat verəcəyik. Etnoqrafik materiallar göstərir ki, yaylağa qalxmağa bir ay qalmış hazırlıqlara başlanılır. Belə ki yaxın qonşu və qohumlar bir yere yığılaraq 2-3 kəse unun çörəyini bişirirlər. Naxçıvan bölgəsində çörək bişirilmə «çörək yapmaq» adlanır. Bununla bərabər yaylaqda lazım olacaq bir çox məişət əşyaları sahmana salınır. Bunlara ağac nəhərlər, (gil və saxsı nəhərlər tez qırıldığından ağac nəhərlərə üstünlük verilir) tuluq, motal, yun darağı, cəhrə, yemək bişirmək üçün çanaq- çölməklər, yağ, pendir, kərə yağmaq üçün küpələr, döşənecek kimi istifadə olunacaq qarbidlər, kilimlər və xalçalardadır. Qadınlarla bərabər kişilər də özlərinə lazım olacaq avadanlıqları qaydaya salırdılar. Oraq və kerentilər itilənər, atların ayaqları nallanardı. Bunlarla bərabər yaylağa qalxarkən çobanlar özləri ilə duz da götürərlər. Naxçıvanın duz mədənlərindən əldə olunan narın duz qoyunlara, daş (sal) duzu isə qaralama verilir. Arxaclarda xüsusi yerlərə heyvanların

yalaması üçün duz qoyarlar. Deyirlər ki mal-heyvana duz verilməse etinin dadı olmaz hem de heyvanlarda müeyyen xesteliklər yaranar.

Xüsusi diqqət verilən məsələlərdən biri də yaylağa qaldırılacaq olan heyvanların çeşidlənməsidir. Heyvanların bir-biri ilə ayaqlaşması üçün ana qoyunlar bir sürüdə, erkək və dişi heyvanlar, quzular isə bir sürüdə yığılardı. Elə ki işlər tamamlandı oğlan uşaqlarından biri kəndi gezerək seher yaylağa qalxacaqlarını hər kəsə bildirirdi. Araşdırmalar göstərir ki, keçmişdə yaylaq köçünün başlanması bayram kimi qeyd olunmuşdur. Köç başlayan gün seher tezədən hər kəs böyük bir meydana toplaşardı. Yaşlı, cavan, qız-gelin hər kəs təmiz və seliqəli geyinirdi. Keçmişdə yaşlı qadınlar yaylağa qalxarkən muñcuqlarla işlənmiş baş örpeyi bağlayarmışlar. Köçdə əsasən bir neçə ailə birlikdə hərəkət edirdi. Mal-heyvanı çox olanlar isə öz ailələri ilə birlikdə yaylağa qalxarlar. Bildiyimiz kimi hər kəs yaylağa qalxmazdı. Yaşlı insanlar, xestələr və əkin işləri ilə məşğul olanların bir qismi arən zonada qalardılar. Yaşlıların verdiyi məlumata görə yaylağa qalxan hər ailə iri büynuzlu heyvanlardan birini arənda saxlayardı. Bu ailənin südə, qatığa olan tələbatının ödənməsi üçündür.

Naxçıvan bölgəsində yaxın keçmişə qədər köç başlayan gün sürüdə olan erkək qoçların büynuzlarına qırmızı rəngli parçalar, göz muncuğu, dağdağan bağlayar, keçilərin boynuna zırqırovlar asarmışlar. Köçün önündə gedən develəri və at arabalarını daha təmizləyib bəzəyərmişlər. Beləki onların üstlərinə gözəl naxışlı kiçik ölçülü xalçalar, cecimlər və xurcunlar qoyar, ayaq və boyunlara muncuq və qotazlı bəzək eşyaları asarmışlar. Diqqət verilən işlərdən biri də eşyaların develərə, qatırlara yüklənməsi idi. Yüklə seliqə ilə yığılmış ki, yaylağa çatana qədər açılib dağılmasın. Keçmişdə köç üçün lazım olan məişət eşyalarını cecimdən hazırlanmış olan məfrəslərə yığarmışlar. Toyuq-cücəni isə qamışdan toxunmuş sebetlərdə yaylağa aparardılar.

Etnoqrafik materialların araşdırılması göstərir ki, heyvanların sağ-salamat qayıtmaları və bərəkətin bol olması üçün müeyyen inançlara əməl olunmuşdur ki, biz bunlardan bəziləri haqqında məlumat verməyi məqsədə uyğun gördük. Bildiyimiz kimi ilin axır çərşənbəsində qadınlar çeşmə başına gədikən su ilə bərabər odun qırıqları (çör-çöp) toplayıb evə gətirirlər. Həmin otu köç başlayan gün yandırar və heyvanları onun tütüsünə verirdilər. Digər bir inanca görə yaşlı qadın yaylağa qalxanları yola salarkən: "bərəkətiniz bol olsun" deyə dua edər, arxalarınca süd və ya ilin axır çərşənbəsində götürülmüş sudan atar. Köç yola düşdükdən sonra karvan yolunun (yeni yaylağa gedən yol) üstündə olan müqəddəs hesab etdikləri dağ armudu ağacına əski bağlayıb niyyət edərmişlər. Hətta burada qurban kəsənlər də olmuşdur. Xalq arasında olan inamə görə, köç zamanı niyyət edib əski bağlanan ağaclar müqəddəsdir. Onun dibində hər hansı bir eşya qalarsa ona kimse deyib-toxunmazdı. Ordubad bölgəsində belə ağaclar "əlem ağacı" adlanır.

Naxçıvanda İslam seçkinləri və onların nəsindən gələn səyidlərlə bağlı müeyyen inanclar vardır. Bu özünü insan həyatının hər sahəsində göstərməkdədir. Yaylağa qalxan çobanlardan bəziləri niyyət edib bir qoyunun südünü səyid ocağına nəzir deyirlər. Yeni, nəzir olunan qoyunun südü o biri heyvanların südüne qatılmaz. Həmin qoyunun südündən vurulan pəndir yaylaqdan qayıdarkən nəzir edilən adama verilir.

Yaylağa qalxarkən köç yolunu yaxşı bilən təcrübəli baş çobanlar (xalq arasında baş çobanlar "əke" "serkar" çoban da adlandırılır) sürünün qabağında gedərək heyvanları uçuruma düşməkdən, qurddan və digər vəhşilərdən qoruyur. Deyirlər ki,

yaylağa heyvan aparan çoban hünerli və tecrübeli olmalıdır. Yeni yolda olacaq hər hansı bir hadisədən, borandan, doludan sürünü qoruyaraq, ölümsüz, itkisiz köç yolu ilə menzil başına çatdırmalıdır. Çobanların verdiyi məlumata görə, sürülər yaylağa yavaş-yavaş çıxarıldı. Bu heyvanın havaya alışması və yorulmaması üçündür. Qışdan çıxmış heyvanlar yaşayış məskəninə yaxın olan ərəzələrdə otarıldığından uzun məsafə gedəcəyi üçün xamlamasın deyə yaylağa çatana qədər bir neçə yerdə düşərgə salırdılar. Belə yerlər xalq arasında "müveqqəti yaylaqlar", "müveqqəti düşərgələr" adlanır. "Müveqqəti yaylaqlar"dan danışarkən bir məsələni qeyd etmək lazımdır. Heyvanlar müveqqəti düşərgədə yerləşdikdən sonra oraya yaxın olan yaşayış məskəninin qadınları yaşlı bir kişi ilə heyvan yatağına-"arxaca" gələr. Onlar özəri ilə meyvə, yemiş, kökə, konfet və s. gətirirlər. Bu xalq arasında «çoban payı» adlanır. Toplanmış materiallardan məlum olur ki, çoban sovqatını aldıqdan sonra qadınlara heyvanları sağmalarına icazə verir. Qadınlar istedikləri qədər süd sağıb: "bərəkəti bol olsun"- deyib geri qayıdirlar. Bu həm heyvandarlar, həm də çobanlar üçün faydalı olurdu. Beləki quzular analarından ayrı olduğundan qoyunlar sağılmamış qalır. Südü sağılmayan heyvan isə eziyyət çəkir(Qedirzadə Hacı Qadir. 2007: 84).

Köçün keçdiyi hər bir bölgənin sakinləri də yaylağa qalxanları dua ilə yola salarmışlar. Ordubad bölgəsində köç qəfiləsinin keçəcəyini bilən insanlar evləcdən çıxıb onlara tamaşa edər, hətta onların ayaq saxlaması üçün qəfiləsinin qabağını kəsib müeyyən mahnılar oxuyar dualar edərmişlər.

*Yerin dağ olsun çoban,
Keyfin çağ olsun çoban.
Sürünü yaxşı saxla,
Üzün ağ olsun çoban.
Gözel keçsin halınız,
Artsın qara malınız.*

Köç qəfiləsi 3-4 gün, bezen də 1 həftə müddətində yaylağa çatır. Köç yaylağa itkisiz çatdıqda qurban kəsəlməmiş. Yurd yerlərinə çatdıqdan sonra hər kəs bir işlə məşğul olar. İlk olaraq qadınlar bulaqların gözlerini, etrafları və ocaq yerlərini təmizləyirlər. Xalq arasında olan inamə görə yaylaqlarda bulaqların təmizlənməsi hər kəsə uğur gətirər, ruzi- bərəkət bol olar. Ocaq yerləri təmizləndikdən sonra ocaqda ilk olaraq süd bişirirlər. Həmin süddən hər kəs içərdi. Bişirilən süddən heyvanların üstünə süd səpmə adəti də olmuşdur.

Köç yaylağa çatdıqdan sonra yurd yerlərini müeyyənləşdirər öz obalarını, alaçıqlarını qurmağa başlayirlar. Naxçıvan bölgəsində yaylaqlarda müveqqəti yaşayış evləri düzəldilir ki, bu "alaçıq" və "oba" adlanır (Orucov Asef. 2009: 63). Bəzi bölgələrdə oba bir neçə ailənin yaşadığı müveqqəti yaşayış yerinə verilən addır. Bir məsələni əyd edək ki, obada yalnız qan qohumluğu olanlar ailələr yaşayırlar. Hər kəs yurd yeri belli olduğundan heç kəs başqasının yurduna düşməzdi. Alaçıqlar qurulmadan evvel ağsaqqallardan biri hər kəsə xəyir-dua verir və ilk alaçığı o qurar. Alaçıq qurularkən yağışdan və küləkədən qorunmaq üçün yaşayış məskənlərini dağların nisbətən düzən sahələrində salırdılar. Ruzi- bərəkətləri bol olsun deyər, yurd salınacaq yere süd, su səpər və alaçıqların bünövrəsinə buğda və düyü qoyirlar. Etnoqrafik materiallardan məlum

olur ki, ilk olaraq ağ çadırlar qurulardı. İnanca görə yurd yerlərində ağ çadırların qurulması insanlara uğur getirermiş. Yaylağa köç edənler deyirlər ki, bir ili yaylaqda ilk olaraq ağ çadır qurmadıq. Hemin ili heyvanlarımızdan çoxu telef oldu, az miqdarda süd mehsulları elde etdik.

Alaçığı hazırlayarkən ailənin böyük və ya kiçik olması nəzərə alınır. Alaçığı çox hündür qurmaq olmaz. Hündür qurulan alaçıq gecələr soyuq olur, həm də güclü külək zamanı təhlükəli hesab edilir. Evvelce alaçıq ağacları sonra yan çubaqları basdırılır, baş tereflərini ip ilə bir-birinə bağlayırlar. Basdırılmış olan ağacların arasına ip bağlayırlar. Alaçıqın aşağı tərəfini havalandırma olsun deyər qamışla toxuyurlar. İlk forması hazır olduqdan sonra bir-birinə tikilmiş keçəni onun üstünə çəkirlər. Keçədən istifadə olunması onun yağışı keçirməməsi və küləyə davamlı olması ilə bağlıdır. Yağış sularının alaçığa dolmasının qarşısını almaq üçün onun etrafında dərinliyi 30-40 sm olan arx qazırlar ki, su həmin arx ilə axıb getsin. Xüsusi diqqət verilən məsələlərdən biri də alaçıq evlərinin döşənməsidir. İlk olaraq oba yeri otlardan təmizlənib süpürülür. Sonra oraya keçə qezilindən hazırlanmış olan palazlar açılır. Bele palazların istifadəsi ilə bağlı bir neçə məqamı diqqətə çatırmaq yerinə düşər. Toplanmış materiallara görə keçə qezili olan yere ilan və digər zərərverici həşəratlar gəlmirlər. Çox güman ki, evləri döşəyərkən bu tip palazlardan istifadə edilməsi də bununla bağlıdır. Garbıdların üstündən isə qalın xalçalar açarlar. Bunlarla bərabər alaçıqlarda heyvan derisindən olan göşəkce tipli göşəneklerden də istifadə edilmişdir. Döşənek hazır olduqdan sonra yük vurulur. Yük bir qayda olaraq yerə alaçıqın yuxarı başından yığılardı. Yükə ehtiyat döşənecekler və yatacaqları yorğan-döşək olardı. Alaçıqların yanında ona bitişik olaraq xüsusi yer düzəldilir ki, bele yerlər "nəmi" adlanır və oraya süd mehsulları yığılır. Müvəqqəti yaşayış evlərinin işıqlandırılması üçün fanarlardan və qədim çırağ hesab edilən püsüsələrdən istifadə olunmuşdur. Xalq arasında püsüs "durna çırağı" adlanır. Bunun bele adlanmasının gecələr çırağı yandırdıqda durnaların onun işığına yığılması ilə əlaqələndirilir. Bizcə bu daha çox saxsıdan düzəldilmiş çırağın quş formasında olması, durnaya oxşaması ilə bağlıdır.

Obalarda bədənəzərdən qorunmaq üçün alaçıqların girişinə keçə buynuzu, üzərlik, dağdağan asarmışlar. Yaylaqda qadınlar müəyyən ev işləri ilə məşğul olurlar. Aran zonasından fərqli olaraq yaylaqlarda insanlar arasında iş bir növ bölünmüş olurdu. Beleki nisbətən yaşlılar oturaq işləri ilə məşğul olar. Yeni süd mehsullarını çeşidləyirlər. Hazırlanan pendir, kərəni, şor kəpələyə yığıb ağzını bağladıqdan sonra onları torpağa basdırarmışlar ki xarab olmasın. Etnoqrafik materiallardan məlum olur ki, gecələr qadınlar bir yere toplaşar yun darayır və eyirirmişlər. Yaşlı qadınlar dəvə yunundan xüsusi belek ipləri hazırlayırmışlar. Bele iplər xalq arasında "şötük" adlanır və körpəni şər qüvvələrdən qoruyacağına inanılır. Şötük köçdən qayıdarkən gətirilən qiymətli hədiyyə hesab olunur.

Cavan qız- gəlin isə süd sağımı və baldırğan, çaşır, caciq kimi yeyilən pəncərələr, şəfəli bitkilər keklikotu, nane, çobanyastığı toplayırlar. Gəlinlərin süd sağımı ilə məşğul olması Azərbaycan folklorunda öz əksini tapmışdır.

*Tut qoyunun belini,
Ele gəlmir yelini.
Bir doyunca göreydim,*

Onu sağan gelini.

(Azerbaycan Şifahi Xalq Edebiyatı Antologiyası, 2004: 22)

Heyvanların saxlandığı yer "arxac" ve ya "yataq" adlanır. Bunun üçün daşları 1m hündürlüyündə üst-üstə yığaraq xüsusi yer düzeldirlər. Bezen de heyvanları ağaclardan düzeldilmiş çeperlərdə saxlayarmışlar. Arxaclarda sürülərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsində xalq arasında "qurdbasar" adlanan çoban itlərinin xüsusi rolu vardır. Çoban itlərinin qorxmaz, çevik və döyüş qabiliyyətini artırmaq üçün doğularkən küçüyün qulaqlarını burub yerindən çıxarar və ya keserlər. Toplanan materiallardan məlum olur ki, belə itlər xüsusi bəslənir. Deyirlər ki "qurdbasar" itlərin qiyməti olmaz. Keçmişdə belə itlər üçün 1 at və 10 qoyun verənlər belə olmuşdur (Həsənov Şövqi. 2009: 117).

Yaylaqda heyvan qırımı xüsusi tentə ilə olardı. Etnoqrafik materiallardan məlum olur ki, yaylaqda ilk olaraq ağ rəngli heyvan qırılırdı. Bunu ruzinin bol olması ilə əlaqələndirirlər. Beləki ilk olaraq qoyunu qırmaq istəyən adam qırxlıq (qayçı) kəsmir deyər və qoyunun sahibindən pay almış. Heyvanın ilk yunundan toyda istifadə etmək kimi bir adət olmuşdur. Beləki qırılan ilk qoyunun yununun nişanlı oğlu və ya qızı olan qohumlara verilir.

Bezi günlərdə aranda olanlar qovun-qarpız alıb yaylaqda olanları görməyə gəlirlər. Onların yaylağa gəlməsi insanların sevincinə səbəb olardı. Yaylağa gədənlər bezen bir gün obada qaldıqdan sonra geri qayıdər. Onlara yaylaqda hazırlanmış olan pendir, qurut, şor, kərə və s. pay verirlər.

Elə ki havalar soyumağa, otlar saralmağa başladı, "köç qovan çiçeyi" göründü deməli arana yənmək vaxtıdır. Yaylaqdan təcridən yənməyə başlayırlar. İlk olaraq hazırlanmış olan süd mehsulları və meşət eşyaları göndərilir. Köç edən insanların verdiyi məlumata görə, yurd yerindən ayrılmaq hər kəsini kədərli etməsinə səbəb olurdu. Xalq arasında belə bir deyim var: "Yurd yerindən ayrılmaq çətin işdir". Yaylağa qalxanda olduğu kimi heyvanlar yavaş-yavaş arana endirilirdi. Xalq arasında olan inama görə köç yaylaqdan enərkən südün olmayan ana ayaqyalın çobanın qabağına gedib deyər: "Bu ineklərinin südünü mənə ver, qoy mənə də südüm olsun". Çoban gəlir: "ineklərimin 2 meməsinin südü sənin körpənin, 2 meməsinin südü isə öz balalarının (buzovların) olsun-deyir. İnənçə görə bundan sonra gəlinin südü artmış (Qədizadə Türkan. 2006: 46).

Yaylaqdan gələnlər aranda qalan qohum və qonşulara qurut, şor, kərə, pendir verirlər. Xalq arasında olan inama görə pay verilən qabın içinə müəyyən şirniyyat qoyularaq geri qaytarılır.

Yaylaqdan qayıdarkən də müəyyən inəclərə əməl olunur. Yaylağa qalxarkən niyyət edib parça bağladıkları ağacın dibində qurban kəsib bir gün orada dincələr.

Yekun olaraq demək olar ki, köçə bağlı adətlər və inanclar Azərbaycan türklərinin uzunmüddətli təcrübəsinə əsaslanır. Bu gün Azərbaycan türklərinin atababalarına məxsus lakin bədxəş qonşularımız olan ermənilər tərəfindən zəbt edilmiş və ya sərhəd bölgəsində olduğundan illərdir insan ayağı deyilməyən, otlaq sahələri biçilməyən, oba və alaçıq qurulmayan bir çox yurd yerlərimiz düşmənin əlində qərib qalıb. Bu sahədə daha dərinləşdirilməli araşdırmalar aparılmasına, köç yollarının, yurd yerlərinin öyrənilməsinə böyük ehtiyac vardır.

QAYNAKLAR

- Azərbaycan Şifahi Xalq Edebiyatı Antologiyası. Bakı 2004.
- HESENOV, Şövqi. Naxçıvan Tarixi-Etnoqrafik Fenomendir. Bakı 2009.
- QEDİRZADE, Hacı Qadir. Cahriçay Vadisi: M. Ö. IV Minillikden Günümüzedek (Tarixi-Etnoqrafik Araşdırma). Naxçıvan 2007.
- QEDİRZADE, Türkan. İslamaqederki Adetler, İnamlar Ve Merasimler (Naxçıvan Materialları Esasında), Bakı 2006.
- MEMMEDOV, Dağlar. XIX-XX Esrin Evvelerinde Naxçıvanın Maddi Medeniyyəti. Bakı 2006.
- ORUCOV, Asef. Azərbaycanlılarda Xalq Teqvimi İle Bağlı Adetler, Merasimler Ve İnamlar. Doktora Tezi, Naxçıvan 2009.